

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

СЕМЕНОВА ДАР'Я СЕРГІЇВНА

УДК 339.9:[339.1 – 027.543:620.9]

РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
Воробйов Євген Михайлович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри економічної теорії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Войтко Сергій Васильович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
Міністерства освіти і науки України,
в. о. завідувача кафедри міжнародної економіки

кандидат економічних наук,
Підчоса Олександр Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Міністерства освіти і науки України,
асистент кафедри міжнародних фінансів

Захист відбудеться «28» квітня 2016 р. о 12 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 234.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «_____» _____ 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н. І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку світової економіки глобальний ринок енергетичних ресурсів функціонує і розвивається в умовах протиріч та трансформацій. Кількість ризиків, які загрожують стабільним поставкам того чи іншого енергоресурсу, постійно зростає. У ХХІ столітті економічно розвинені країни стикаються з жорсткою конкуренцією з боку країн, що розвиваються, особливо країн Азії. Висока питома вага енергоемності економік, які розвиваються, у сполученні з їх зростаючим ВВП призводить до загострення конкуренції на світових ринках первинних енергоресурсів і зумовлює значне коливання цін на енергоносії, що негативно впливає на стан світової економіки.

На порядку денному стоїть важливе питання світової енергетики – обмеженість використання невідновлювальних паливно-енергетичних ресурсів. До суто енергетичних проблем додається необхідність збереження зовнішнього середовища, якому завдають шкоди дії підприємств паливно-енергетичного комплексу. Збільшення масштабів споживання енергетичних ресурсів усіх видів, посилення їх впливу на зовнішнє середовища істотно впливають на динаміку глобального ринку енергоресурсів і спричиняють загострення протиріч його функціонування. Саме тому дослідження особливостей функціонування глобального ринку енергоресурсів в умовах сучасного світу, виявлення перспектив його подальшого розвитку в напрямку альтернативної енергетики є своєчасним і актуальним.

В останні десятиріччя проблеми розвитку світового ринку енергетичних ресурсів, розробки та впровадження інноваційних проектів у галузі альтернативної енергетики були і є у центрі уваги наукової спільноти. Цими питаннями займалися зарубіжні вчені: Б. Алкойпт, Н. Апергіс, Дж. Асафу-Аджайс, Е. Берман, Н. Вершинський, Е. Гідденс, М. Кастельс, В. Константіні, В. Леві, О. Лунева, Р. Мадленер, Дж. Маклін, К. Мартіні, Н. Міроненко, Дж. Мітчел, В. Ноуланд, Дж. Пейн, О. Поппель, Р. Робертсон, Н. Рустамов, Р. Скотт, Д. Стерн, А. Синюгін, В. Сурі, Ф. Тревіза, С. Уельс, Е. Фрайд, Ч.–П. Чанг, Д. Чемпмен та ін.

Серед вітчизняних учених проблеми світового та національного ринків енергоресурсів висвітлюються в працях С. Войтка, Є. Воробйова, А. Голікова, О. Довгаль, В. Костєєва, В. Новицького, А. Савицького, Б. Слуцького, І. Смирнова, О. Підчоси, О. Поппель, А.Філіпенка, А. Федоренка, С. Якубовського, Б. Яценка та ін.

Значна увага приділяється багатьма вченими формуванню системи міжнародної та регіональної енергетичної безпеки, досягненню енергоефективності економіки країн в умовах глобального розвитку. Зокрема, з даного питання заслуговують на увагу праці Р. Андреасяна, А. Арбатова, Г. Асланяна, В. Бушуєва, С. Варфоломєєва, М. Воропая, А. Голіцина, Г. Кейтса, В. Коля, Е. Крапелса, Л. Криворуцького, Н. Лавєрова, П. Ліона Ю. Леонова, А. Макарова, А. Мастєпанова, І. Моїсєєва, М. Ніллруча, Н. Плате, В. Рибалкіна, С. Субботіна, О. Фаворського і В. Фортова, А.Фурсенко, В. Щетиніна та ін.

Проте в більшості випадків при дослідженні питань розвитку світового ринку енергетичних ресурсів в умовах глобалізації увага дослідників зосереджується на розгляді тільки окремих аспектів цього складного явища.

Необхідність подальшого дослідження теоретичних та методологічних аспектів формування й розвитку глобального ринку енергоресурсів з урахуванням поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики, актуальність і значущість проблем визначення місця України на ньому обумовили вибір теми дисертаційної роботи, зміст поставлених завдань та теоретико-методологічне підґрунтя їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (№ державної реєстрації 0113U001401), у рамках якої здійснено дослідження теоретичних та методологічних аспектів формування й розвитку глобального ринку енергоресурсів з урахуванням поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики (довідка №4002/46 від 25.12.2014 р.), а також державної бюджетної науково-дослідної теми Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова «Аналіз комплексного впливу забруднення фізичного походження на стан урбанізованих територій» (№ державної реєстрації 0115U000152), в межах якої виконано порівняльний аналіз впливу на довкілля використання традиційних та альтернативних джерел енергії (довідка № 17-2475 від 01.07.2015 р.).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів у напрямку поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики та розробка науково-практичних рекомендацій щодо визначення шляхів адаптації енергетичного ринку України до нього.

Досягнення поставленої мети передбачає формулювання та виконання таких завдань:

- узагальнити існуючі теоретичні підходи до дослідження сутності та особливостей розвитку ринку енергетичних ресурсів як об'єкту наукового пізнання;
- виявити вплив глобалізації на розвиток світового ринку енергетичних ресурсів;
- охарактеризувати інституціональні фактори розвитку глобального енергетичного ринку та забезпечення глобальної енергетичної безпеки;
- проаналізувати глобальний ринок енергетичних ресурсів та його просторову організацію;
- охарактеризувати взаємозв'язок і взаємозалежність країн світу в енергетичному секторі та чинники, що їх визначають;
- оцінити перспективи використання альтернативних джерел у світовій енергетиці;

- дослідити сучасний стан енергетичного ринку України в сегментах традиційної та альтернативної енергетики;
- обґрунтувати стратегічні напрями адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергетичних ресурсів;
- проаналізувати тенденції та перспективи співробітництва України з країнами світу в енергетичній сфері.

Об'єктом дослідження є процес розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів.

Предметом дослідження є особливості сучасного етапу розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів в напрямку поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики та визначення шляхів адаптації енергетичного ринку України до нього.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на діалектичному методі пізнання, який дає можливість проаналізувати економічні явища в їх розвитку та взаємозв'язку. Для виконання поставленої мети та відповідних завдань у дисертаційному дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи аналізу економічних явищ та процесів, зокрема: системний підхід (для уявлення світового ринку енергетичних ресурсів як великої складної системи – п. 1.1); аналізу та синтезу (для визначення поняття «глобальний ринок енергетичних ресурсів» – п. 1.1); статистичні методи (для аналізу стану глобального ринку енергетичних ресурсів і енергетичного ринку України – пп. 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); комплексний аналіз (для оцінювання загальної динаміки та сучасних зрушень на глобальному ринку енергетичних ресурсів – пп. 2.1, 2.2); економіко-математичне моделювання (для оцінки впливу макроекономічних індикаторів на світову ціну нафти з використанням кореляційного, регресійного аналізу – п. 2.3 та для оцінки впливу різних видів енергії на її споживання в Україні з використанням регресійної моделі – п. 2.2); тренд-аналіз (для аналізу динаміки цін на основні види нафти у 2000–2014 роках та для прогнозування динаміки цін на основні види нафти на 2015–2017 роки – п. 2.2); індукції та дедукції (для розробки шляхів адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергетичних ресурсів – п. 3.3 і для побудови бізнес-моделі інвестування українських компаній у сфері сонячної енергетики – п. 3.3); SWOT-аналіз (для визначення позитивних і негативних сторін, можливостей і загроз використання альтернативної енергетики та традиційної енергетики – п. 2.3); графічний і табличний (для побудови графічних зображень і наочної демонстрації отриманих результатів – розділи 1, 2, 3).

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій (ЮНІДО, ОПЕК, МЕА, МВФ, ОЕСР, Європейської комісії), законодавчі акти та нормативні документи Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, публікації з питань глобального ринку енергетичних ресурсів, енергетичної безпеки українських та іноземних авторів, офіційні матеріали Державної служби статистики України, матеріали офіційних сайтів міжнародних громадських організацій у сфері енергетики.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних основ дослідження особливостей розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів у напрямку поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики та розробці механізму адаптації енергетичного ринку України до нього.

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку проблеми, яка досліджується, і характеризують наукову новизну роботи, полягають у наступному:

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат світової економіки через надання авторського визначення поняття «єдиний енергетичний простір», як цілісної структурованої організації глобального ринку енергетичних ресурсів («центр» – країни-виробники, «полупериферія» – країни-транзитери та «периферія» – країни-отримувачі), різномірні форми взаємодії між суб'єктами якого здатні породжувати складні синергетичні ефекти спільної діяльності в його динаміці та напрямках розвитку на базі міжнародного поділу праці з використанням міжнародних інфраструктурних ланцюгів по всій траєкторії руху енергії від джерела енергетичних ресурсів до кінцевого споживача;

– теоретичне обґрунтування двоїстого характеру взаємовідносин між учасниками глобального енергетичного ринку і пов'язаних з цим протиріч. З одного боку, енергетика є ресурсом та інструментом для міжнародного взаємовигідного співробітництва, з іншого – причиною міждержавних політичних конфліктів, коли конкурентні енергетичні переваги однієї країни використовуються як зовнішньополітичний та економічний важіль тиску на інші країни;

– теоретико-методологічні підходи до визначення чинників двох протилежних сил у розвитку та розміщенні альтернативної енергетики – притягуючих, які спрямовані на посилення використання альтернативних джерел енергії (прагнення країн світу до збереження екологічної рівноваги, зменшення витрат на утилізацію енергетичних відходів і зниження залежностей від постачальників енергетичних ресурсів тощо) і відштовхуючих, що перешкоджають втіленню в практику використання альтернативних джерел енергії (висока вартість устаткування для генерації енергії, потреба у значних площах для його розміщення, значна собівартість енергії, що отримується, тощо);

дістали подальшого розвитку:

– організаційно-економічні засади розробки стратегії адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергоресурсів, яка має бути спрямована на ефективне використання вітчизняного паливно-енергетичного потенціалу, диверсифікацію постачальників енергоносіїв і розвиток альтернативних видів енергетики на базі інноваційної моделі економічного розвитку країни, і здійснюватись за допомогою організаційних, нормативно-правових, інвестиційних, кредитно-фінансових та податкових заходів, а також адекватного їм інформаційного забезпечення;

– механізм реалізації партнерського співробітництва України з країнами ЄС в енергетичній сфері, що вміщує чотири базові блоки дій: економічну

діагностику сучасного стану енергетичної сфери країни; комплекс технічних заходів з підвищення енергоефективності й охорони довкілля; організаційні заходи зі створення сприятливого середовища для інвестування в енергетичний сектор економіки; моніторинг виконання та корегування запропонованих дій у механізмі співробітництва України з ЄС в енергетичній сфері. Інструментами його реалізації можуть стати стратегічні державні програми в галузі економіки і регіонального розвитку, законодавче регулювання та ліцензування заходів в енергетичній сфері й ринку енергетичних ресурсів, податкове регулювання, система ціноутворення на світових ринках енергоносіїв;

– науково-практичні рекомендації щодо підвищення ефективності сфери сонячної енергетики в Україні шляхом розробки бізнес-моделі інвестування сумісної з іноземним капіталом вертикально-інтегрованої компанії, яка враховує завдання інвестиційного проекту, спеціалізацію, а також три можливих сценарії: перший сценарій базується на кооперації з іноземними гравцями на ринку енергетичних ресурсів, які мають великий досвід практичної реалізації таких проектів; другий – пов'язаний з передачею генерального підряду на будівництво сонячної електростанції іноземному девелоперу з відповідним досвідом і кваліфікацією; третій – базується на перейнятті вітчизняними спеціалістами досвіду і знань, що отримані під час реалізації проектів з будівництва малих та середніх проектів, і перенесенні їх на спорудження більш великих об'єктів альтернативної електроенергетики.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що визначені в дисертації тенденції та протиріччя у розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів, теоретичні обґрунтування з використання та подальшого розвитку альтернативної енергетики в Україні можуть стати підґрунтям для подальшої розробки концепції її енергетичної безпеки.

Результати та висновки дисертаційної роботи впроваджено в аналітичну діяльність з питань розробки напрямків зовнішньоекономічної політики України Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка №03-44/2313 від 02.06.2015 р.), аналітичну роботу з питань реформування паливно-енергетичного комплексу України – Північно-східним науковим центром НАН і МОН України (довідка № 01-07/163 від 02.06.2015 р.), діяльність щодо розширення міжнародного співробітництва в галузі альтернативної енергетики, енергоефективності та енергозбереження – Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради (довідка № 398/01-01-21 від 02.06.2015 р.), а також частково використано у боротьбі з забрудненням природного середовища за рахунок використання відновлювальних джерел енергії приватним підприємством науково-виробничої компанії «Екодар» (довідка № 368.888.681 від 21.05.2015 р.).

Результати та висновки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні курсів «Світова економіка» та «Економіка України» (довідка № 4002/45 від 25.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі наукові положення, які викладені у дисертації й виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на наукових і науково-практичних конференціях, серед яких: міжнародна конференція «Україна в системі світових економічних процесів» (16–17 грудня 2011 р., м. Харків, Міжнародний слов'янський університет); науково-практична конференція «Українсько-російське порубіжжя: стан і перспективи співробітництва» (16 квітня 2011 р., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, аспірантів і студентів «Організаційно-економічні проблеми розвитку в сучасних умовах» (29 квітня 2011 р., м. Сімферополь, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського); міжнародна науково-практична конференція «Участь України в зонах вільної торгівлі: стан, проблеми, перспективи» (17–18 листопада 2011 р., м. Київ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка); міжнародна науково-практична конференція «Економічні пріоритети в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС» (8–9 листопада 2012 р., м. Київ, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка); всеукраїнська науково-практична конференція «Модернізація як фактор розвитку» (18 квітня 2013 р., м. Харків, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна); IV міжнародна науково-практична конференція «Україна в системі міжнародних економічних процесів» (27–28 вересня 2013 р., м. Харків, Міжнародний слов'янський університет).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць, з них: 6 статей в спеціалізованих фахових виданнях (у тому числі 1 – у закордонному періодичному виданні) і 11 – тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг опублікованих основних положень дисертації становить 4,3 д.а., з яких всі належать особисто авторові.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота викладена на 212 сторінках, з яких 180 сторінок основного тексту. Дисертація містить 18 таблиць, 27 рисунків, 7 додатків на 9 сторінках. Список використаних джерел включає 195 найменувань на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено відомості про їх апробацію.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження глобального ринку енергетичних ресурсів**» узагальнено існуючі теоретичні підходи до дослідження сутності та особливостей розвитку ринку енергетичних ресурсів як об'єкту наукового пізнання; виявлено вплив глобалізації на розвиток

світового ринку енергетичних ресурсів; охарактеризовано інституціональні фактори розвитку глобального енергетичного ринку та забезпечення глобальної енергетичної безпеки.

У роботі на основі узагальнення теоретичних підходів до дослідження особливостей розвитку ринку енергетичних ресурсів розкрито сутність світового енергетичного ринку як економіко-правової категорії, сукупності відносин, що виникають у сфері купівлі-продажу, постачання енергії у світі. Він є сегментом світового ринку товарів і послуг, що базується на міжнародному поділі праці і засадах ринкової економіки, а його механізм забезпечує функціонування сфери обігу (обміну, купівлі-продажу) світових енергетичних ресурсів з використанням міжнародних інфраструктурних ланцюгів за законами товарного виробництва.

Міжнародними організаціями й окремими дослідниками розроблено класифікації енергетичних ринків у межах світового ринку енергоресурсів за засобами генерації енергії та характеристикою джерел енергії. До існуючих автором запропоновано додати класифікацію енергетичних ринків у залежності від цілей придбання об'єктів обігу: ринки сировини, яку придбають з метою подальшої переробки, та ринок енергоресурсів – з метою кінцевого споживання або перепродажу.

У ході дослідження доведено, що трансформація світогосподарських зв'язків, яка обумовлена глобалізацією, змінює структуру та керовані параметри світової системи в цілому і спонукають її енергетичний сектор до глобалізації. Найбільш гострі й актуальні протиріччя світової енергетики сьогодення систематизовано за напрямками: демографічні – відставання у виробництві енергетичних ресурсів від зростання чисельності населення, ресурсні – диспропорція між пропозицією енергетичних ресурсів і попитом на них, географічні – диспропорція між розміщенням енергетичних ресурсів та місцями їх використання, політичні – наявність значних енергетичних ресурсів у країні дає їй можливість політичного тиску на країни-імпортери енергоносіїв, що суперечить ринковим принципам міжнародного бізнесу, екологічні – використання традиційних енергетичних ресурсів є необхідним, але водночас шкідливим для екології, фінансові – альтернативою традиційним енергетичним ресурсам є відновлювальні джерела енергії, але їх вартість висока.

Обґрунтовано, що складовими процесу глобалізації енергетичної сфери є інтенсифікація видобутку та споживання енергетичних ресурсів, регіоналізація та децентралізація енергетичних ринків окремих ресурсів та ринку енергетичних технологій і обладнання, розвиток системи енергетичної інформації, удосконалення та узгодження міжнародного енергетичного законодавства, нормативів і технічних правил, розповсюдження нових знань та ноу-хау в енергетичній галузі.

Дослідження процесу глобалізації світового енергетичного ринку як закономірного етапу еволюційного розвитку притаманних йому технологій та інститутів дозволило розкрити сутність глобального енергетичного ринку як сукупності світових енергетичних ресурсів та відповідних їм світових ринків окремих енергоресурсів, енергетичних товарів та послуг, технологій та обладнання,

яка функціонує на основі системи міжнародного енергетичного законодавства, що склалася, з використанням сучасних засобів розповсюдження інформації, нормативів і технічних правил, новітніх знань та ноу-хау в енергетичній галузі. Таким чином, складовими глобального енергетичного ринку є енергетичні ресурси, енергетичні ринки, ринок енергетичних технологій та обладнання, система енергетичної інформації, система енергетичного законодавства, нормативів і технічних правил, знання та ноу-хау в енергетичній галузі.

Таким чином, приймаючи до уваги значущість зазначених вище аспектів енергетичної безпеки, а також враховуючи системний характер цих процесів, на думку автора, необхідною є розробка цілісної системи інституціонального забезпечення, яка базується на взаємодії підсистеми регулюючого впливу та підсистеми регулювання. Це дозволить оптимально структурувати елементи системи інституціонального забезпечення енергетичної безпеки, включаючи визначення цілей, принципів, методів та інструментів, а також суб'єктів й об'єктів регулювання.

Реалізація цієї системи має створити умови для погодженої взаємодії державних, галузевих, підприємницьких структур, суспільства у цілому щодо регулювання процесів видобутку, виробництва, переробки та споживання енергоресурсів.

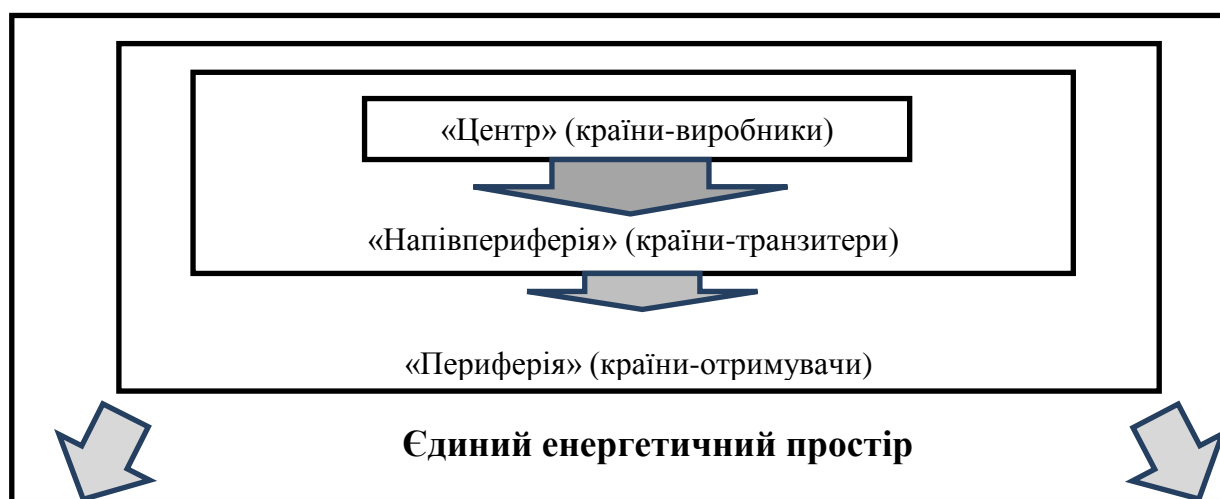
У другому розділі **«Глобалізація енергетичних ринків як об'єктивний процес розвитку світової економіки»** проаналізовано глобальний ринок енергетичних ресурсів та його просторову організацію; охарактеризовано взаємозв'язок і взаємозалежність країн світу в енергетичному секторі та чинники, що їх визначають; оцінено перспективи використання альтернативних джерел у світовій енергетиці.

Встановлено, що на початку XXI сторіччя розвиток світової енергетики відбувається під впливом двох суперечливих тенденцій: з одного боку, на глобальному енергетичному ринку зростає конкуренція між основними його учасниками – компаніями енергетичної галузі, які підтримуються урядами в країнах їх базування, а також асоціаціями цих країн; з іншого – суттєво активізується міждержавна взаємодія та регулювання у світовій енергетиці, що сприяє розвитку центрів глобальної та регіональної енергетичної політики. Ці тенденції поширюються в межах просторової організації глобального ринку енергетичних ресурсів як постійно оновлюваної інституціональної структури світової енергетичної системи, яка формується на регіональному, національному та глобальному рівнях, включає інститути ринку, інструменти його регулювання, а також домовленості та правила його функціонування задля забезпечення енергетичної безпеки країн та регіонів світу.

На основі сучасних наукових підходів до аналізу сучасної просторової організації глобального ринку енергетичних ресурсів доведено, що глобалізація енергетичних ринків як об'єктивний процес розвитку світової економіки призводить до утворення єдиного енергетичного простору як цілісної структурованої організації глобального ринку енергетичних ресурсів («центр» – країни-виробники, «полупериферія» – країни-транзитери та «периферія» – країни-

отримувачі), різномірні форми взаємодії між суб'єктами якого здатні породжувати складні синергетичні ефекти спільної діяльності в його динаміці та напрямках розвитку на базі міжнародного поділу праці з використанням міжнародних інфраструктурних ланцюгів по всій траєкторії руху енергії від джерела енергетичних ресурсів до кінцевого споживача (рис. 1).

У роботі показано, що до «центру» в цій структурі відносяться країни, які є провідними гравцями енергетичного ринку в ролі основних виробників та експортерів енергетичних ресурсів (країни ОПЕК, Росія, Канада, Норвегія, США). До «напівпериферії» – країни, що мають свої енергоресурси, але їх недостатньо для повного задоволення ними внутрішніх потреб, тому ці країни мають бути ще й країнами-імпортерами, а найчастіше, завдяки їхньому географічному розташуванню, й транзитерами енергоресурсів (Україна, Китай, Індія, ПАР тощо). До «периферії» – країни, які зовсім не мають або мають незначні запаси енергоносіїв, тому майже всі енергоносії, які споживаються в цих країнах, імпортуються з країн «центру» або «напівпериферії» (Японія, Південна Корея

тощо).

Рис. 1. Модель єдиного енергетичного простору*

*Розроблено автором

У ході дослідження виявлено, що найважливішими складовими інноваційно-технологічного напрямку розвитку єдиного енергетичного простору є: трансформація енергетичних ринків у напрямку їх регіоналізації та децентралізації, пов'язана зі швидким зростанням сектору сервісних послуг та технологій; розширення сфери застосування та зміна засобів використання енергоресурсів з одночасним зменшенням енергоємності економіки; впровадження технологій, які дозволяють використовувати нетрадиційні джерела енергетики. Водночас наголошено, що це в недалекому майбутньому може призвести до зміни енергетичної спеціалізації країн світу і конфігурації єдиного енергетичного простору. Країни, які сьогодні є імпортерами енергоресурсів і входять до групи країн-отримувачів енергетичних ресурсів, спиратимуться на стратегію самозабезпечення за рахунок використання інноваційних технологій видобутку традиційних енергоресурсів та переходу на альтернативні джерела

енергії. У свою чергу, країни, економіка яких базується на експорті енергоресурсів, йдуть у напрямку географічної та продуктової диверсифікації поставок і впровадження сучасних технологій з метою підвищення рентабельності й ефективності використання свого ресурсного потенціалу.

Встановлено, що в сучасному світі значний вплив на стабільність функціонування та подальший розвиток глобального енергетичного ринку надає комплекс позаекономічних чинників. Аналіз взаємовідносин між його учасниками вказав на двоїстий характер їх відносин і пов'язаних з цим протиріч. З одного боку, енергетика є ресурсом та інструментом для добросусідського взаємовигідного співробітництва. З іншого – причиною міждержавних політичних конфліктів, коли конкурентні енергетичні переваги однієї країни використовуються як зовнішньополітичний та економічний важіль тиску на інші країни.

На основі даних «Statistical Review of World Energy 2014», складеним компанією British Petroleum, автором проаналізовано парні взаємозв'язки між світовою ціною нафти, обсягами виробництва та споживання нафти, а також кількістю енергії, отриманої з відновлювальних джерел (ВДЕ). Аналіз свідчить, що найбільший рівень парної залежності спостерігається між споживанням нафти та енергії, що отримана з ВДЕ: чим вище ціна на нафту, тим більше впроваджується використання ВДЕ і тим більше енергії з них отримується. Щодо ж регресійного аналізу залежності ціни на нафту від трьох факторів – видобутку нафти, споживання нафти та енергії, що отримана з ВДЕ, то за його результатами можна стверджувати, що, навпаки, найбільший вплив на світову ціну нафти робить обсяг її споживання, а найменший – з боку енергії, що отримується з ВДЕ.

За результатами SWOT-аналізу зроблено висновок, що в розвитку та розміщенні альтернативної енергетики діють чинники двох протилежних сил — притягуючи і відштовхуючи. До основних притягуючих сил, які спрямовані на посилення використання альтернативних джерел енергії, можна віднести прагнення країн світу до збереження екологічної рівноваги, зменшення витрат на утилізацію енергетичних відходів і зниження залежностей від постачальників енергетичних ресурсів. Головними відштовхуючими силами, що перешкоджають втіленню в практику використання альтернативних джерел енергії, є висока вартість устаткування для генерації енергії, потреба у значних площах для його розміщення та значна собівартість енергії, що отримується.

У третьому розділі «**Україна на світовому ринку енергетичних ресурсів: шляхи адаптації**» досліджено сучасний стан енергетичного ринку України в сегментах традиційної та альтернативної енергетики; обґрунтовано стратегічні напрями адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергетичних ресурсів; проаналізовано тенденції та перспективи співробітництва України з країнами світу в енергетичній сфері.

Аналіз сучасного стану енергетичного ринку України дав змогу зробити висновок, що енергетичний комплекс займає ключові позиції в економіці України і великою мірою визначає її розвиток в цілому, а основними його проблемами є обмеженість у власних ресурсах, високе техногенне навантаження на довкілля,

незадовільний технічний стан більшості енергетичних об'єктів, відсутність диверсифікації джерел постачання енергетичних продуктів тощо. Найважливішою проблемою для українського енергетичного ринку є енергетичний дисбаланс, який характеризується наявністю диспропорцій між видобутком та споживанням енергоресурсів. Так, у 2012 р. Україна сирової нафти виробила 3407 млн т у.п., а імпортувала – 5714 млн т у.п.; газу – 15528 млн т у.п. і 36179 млн т у.п., відповідно.

За результатами регресійного аналізу споживання енергії в Україні від основних напрямів її видобутку зроблено висновок, що найбільш дієвим і надійним джерелом енергії в Україні є атомна енергетика, а отримання достатньої для споживання кількості енергії з ВДЕ все ще залишається завданням на майбутнє.

Аргументовано, що основою стратегії адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергоресурсів має стати, по-перше, ефективне використання вітчизняного паливно-енергетичного потенціалу, по-друге – диверсифікація постачальників енергоносіїв, як у географічному, так і в товарному відношеннях; по-третє – розвиток альтернативних видів енергетики на базі інноваційної моделі економічного розвитку країни.

Розробка стратегії адаптації України до глобального ринку енергоресурсів має здійснюватись за допомогою низки заходів: 1) організаційних – підвищення ролі Міністерства закордонних справ, представництв України з торговельно-економічних питань, надання змістовної інформації про можливості ринків паливно-енергетичних ресурсів; 2) нормативно-правових – спрямованих на гармонізацію відносин з існуючою світовою практикою нормативної та договірно-правової бази, у тому числі комерціалізації технологій у паливно-енергетичній сфері, а також удосконалення порядку та механізмів правової охорони й патентування об'єктів інтелектуальної власності енергетичного спрямування за кордоном; 3) інвестиційних, кредитно-фінансових та податкових – удосконалення порядку і механізмів спільного з іноземними партнерами фінансування інвестиційних проектів ПЕК; розробка механізмів залучення інвестицій у наукову сферу і сферу новітніх технологій енергетичної галузі; подальше удосконалення податкового законодавства з метою стимулювання процесів комерціалізації й експорту високих технологій, наукоємних продуктів і послуг тощо; а також адекватного їм інформаційного забезпечення – постійного збору та обробки необхідного обсягу інформації для формування єдиної бази даних відкритого доступу до інвестиційно-інноваційних проектів у сфері паливно-енергетичного комплексу, ресурсів вітчизняних та іноземних венчурних фондів, умов участі в тендерах; забезпечення підтримки висвітлення вітчизняних демонстраційних енергетичних проектів на міжнародних виставках і ярмарках тощо.

На основі дослідження співробітництва України з країнами світу пропонується механізм реалізації її партнерського співробітництва з країнами ЄС в енергетичній сфері (рис. 2).

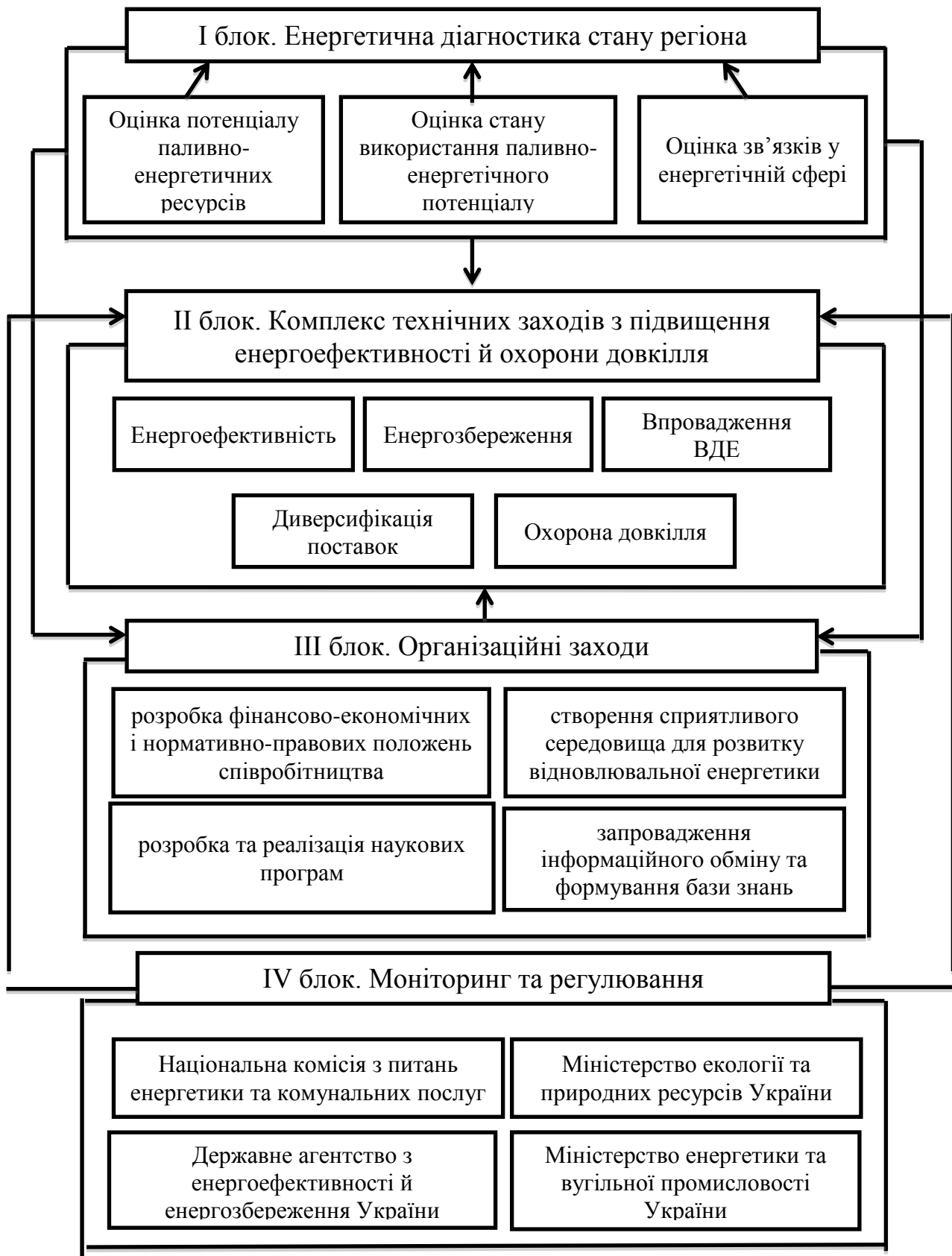

Рис. 2. Механізм реалізації партнерського співробітництва України з країнами ЄС в енергетичній сфері*

*Розроблено автором

Запропонований механізм має вмішувати чотири базові блоки дій: економічну діагностику сучасного стану енергетичної сфери країни; розробку проектів і програм з підвищення енергоефективності, енергозбереження, охорони довкілля, інтенсифікації використання ВДЕ, диверсифікації й оптимізації постачання енергоносіїв із зовні; організаційні заходи зі створення сприятливого середовища для інвестування в енергетичний сектор економіки; моніторинг виконання та корегування запропонованих дій у механізмі співробітництва України з ЄС в енергетичній сфері економіки. Інструментами його реалізації можуть стати стратегічні державні програми в галузі економіки і регіонального розвитку, законодавче регулювання та ліцензування заходів в енергетичній сфері й ринку енергетичних ресурсів, податкове регулювання, система ціноутворення на світових ринках енергоносіїв.

Обґрунтовано, що найбільш раціональним шляхом побудови ефективного бізнесу у сфері сонячної енергетики є створення сумісної з іноземним капіталом вертикально-інтегрованої компанії, бізнес-модель інвестування якої враховує завдання інвестиційного проекту, спеціалізацію, а також три можливих сценарії (рис. 3).

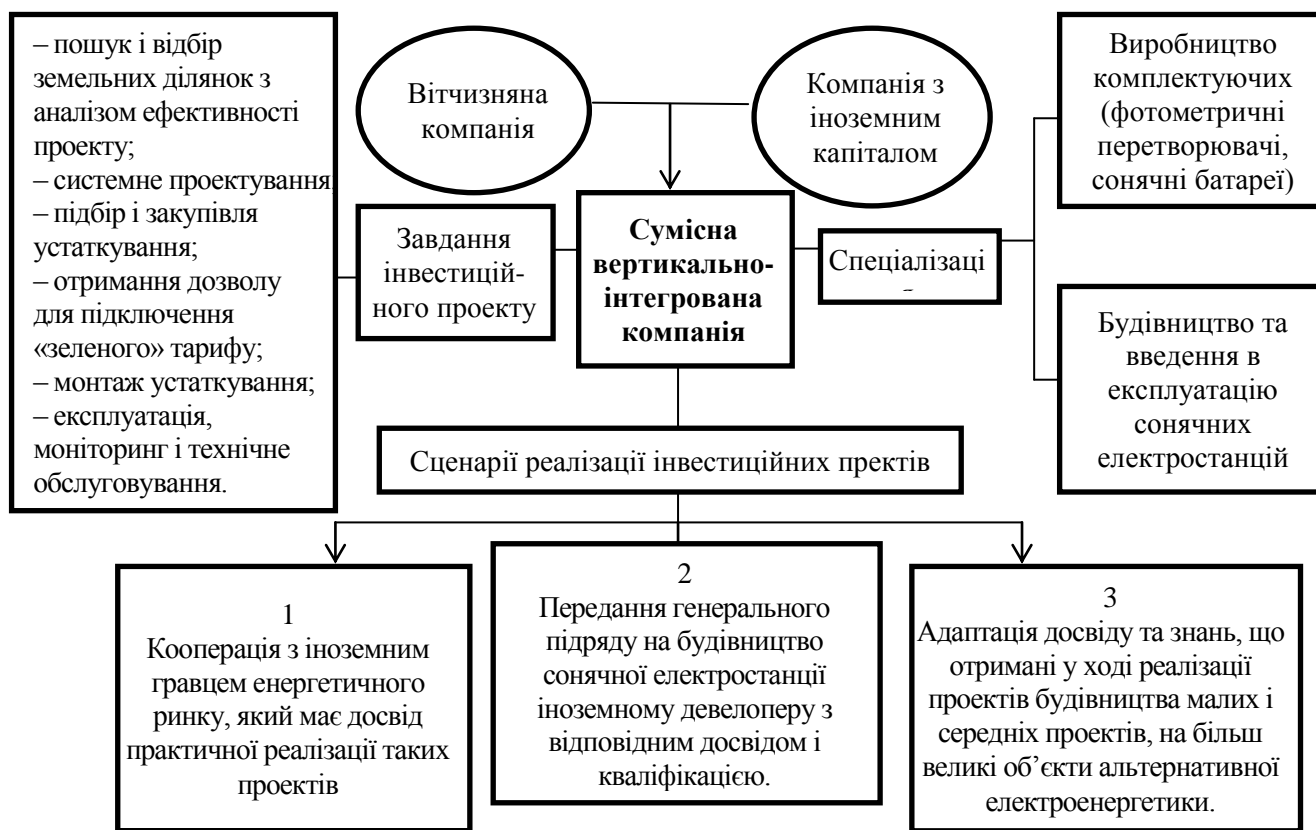

Рис. 3. Бізнес-модель інвестування українських підприємств у сфері сонячної енергетики*

*Розроблено автором

Перший сценарій базується на кооперації з іноземними гравцями на ринку енергетичних ресурсів, які мають великий досвід практичної реалізації таких проектів. Другий сценарій пов'язаний з передачею генерального підряду на

будівництво сонячної електростанції іноземному девелоперу з відповідним досвідом і кваліфікацією. Третій сценарій базується на перейнятті вітчизняними спеціалістами досвіду і знань, які отримані під час реалізації проектів з будівництва малих та середніх проектів і перенесенні їх на спорудження більш великих об'єктів альтернативної електроенергетики.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення особливостей розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів у напрямку поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики та обґрунтовано шляхи адаптації енергетичного ринку України до нього. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. Узагальнення та систематизація теоретичних підходів до дослідження сутності та особливостей розвитку ринку енергетичних ресурсів як об'єкту наукового пізнання дозволило охарактеризувати світовий енергетичний ринок як категорію економіко-правову, сукупність відносин, які виникають у сфері купівлі-продажу, постачання енергії у світі. Він є частиною світового ринку товарів і послуг, що базується на міжнародному поділі праці і засадах ринкової економіки, а його механізм забезпечує функціонування сфери обігу (обміну, купівлі-продажу) світових енергетичних ресурсів з використанням міжнародних інфраструктурних ланцюгів за законами товарного виробництва. В межах світового ринку енергоресурсів можна виділити енергетичні ринки в залежності від цілей реалізації та придбання об'єктів обігу, засобів генерації енергії та характеристики джерела енергії.

2. Складовими процесу глобалізації енергетичної сфери є інтенсифікація видобутку та споживання енергетичних ресурсів, регіоналізація та децентралізація енергетичних ринків окремих ресурсів та ринку енергетичних технологій і обладнання, розвиток системи енергетичної інформації, удосконалення та узгодження міжнародного енергетичного законодавства, нормативів і технічних правил, розповсюдження нових знань та ноу-хау в енергетичній галузі. Наслідком процесу глобалізації енергетичної сфери є формування глобального енергетичного ринку, який є сукупністю світових енергетичних ресурсів та відповідних їм світових ринків окремих енергоресурсів, енергетичних товарів та послуг, технологій та обладнання, яка функціонує на основі системи міжнародного енергетичного законодавства, що склалася, з використанням сучасних засобів розповсюдження інформації, нормативів і технічних правил, новітніх знань та ноу-хау в енергетичній галузі.

3. Забезпечення глобальної енергетичної безпеки засновано на безперервній роботі енергетичної галузі в регіонах і потребує розробки сучасного інституціонального забезпечення, яке дозволяє створювати умови для погодженої взаємодії державних, галузевих, підприємницьких структур, суспільства у цілому у відношенні до регулювання процесів видобутку, виробництва, переробки та споживання енергоресурсів. Приймаючи до уваги значущість та системний характер цих процесів, має бути сформована система інституціонального

забезпечення глобальної енергетичної безпеки з метою гарантування країнам-споживачам енергетичних ресурсів безперебійного постачання енергоносіїв і забезпечення безпеки розвитку глобальної енергетики для населення світу та зовнішнього середовища, яка базуватиметься на взаємодії сукупності методів і інструментів регулювання глобального ринку енергетичних ресурсів.

4. Аналіз глобального ринку енергетичних ресурсів дає можливість ідентифікувати дві суперечливі тенденції, що відбуваються на ньому. З одного боку, зростає конкуренція між основними його учасниками, з іншого – суттєво активізується міждержавна взаємодія та регулювання у світовій енергетиці. Просторова організація глобального ринку енергетичних ресурсів, як постійно оновлювана інституційна структура світової енергетичної системи, формується на регіональному, національному та глобальному рівнях і включає інститути ринку, інструменти його регулювання, а також домовленості та правила його функціонування задля забезпечення енергетичної безпеки країн та регіонів світу. Глобалізація енергетичних ринків як об'єктивний процес розвитку світової економіки призводить до утворення єдиного енергетичного простору як цілісної структурованої організації глобального ринку енергетичних ресурсів, різноманітні форми взаємодії між суб'єктами якого здатні породжувати складні синергетичні ефекти спільної діяльності в його динаміці та напрямках розвитку на базі міжнародного поділу праці з використанням міжнародних інфраструктурних ланцюгів по всій траєкторії руху енергії від джерела енергетичних ресурсів до кінцевого споживача.

5. Аналіз взаємовідносин між учасниками глобального ринку енергетичних ресурсів вказав на двоїстий характер їх відносин і пов'язаних з цим протиріч. З одного боку, енергетика є ресурсом та інструментом для добросусідського взаємовигідного співробітництва. З іншого – причиною міждержавних політичних конфліктів, коли конкурентні енергетичні переваги однієї країни використовуються як зовнішньополітичний та економічний важіль тиску на інші країни. Ускладнення взаємовідносин між учасниками глобального ринку енергетичних ресурсів внаслідок інноваційно-технологічного напрямку його розвитку може призвести до зміни енергетичної спеціалізації країн світу і конфігурації єдиного енергетичного простору.

6. У розвитку та розміщенні світової альтернативної енергетики діють чинники двох протилежних сил – притягуючі і відштовхуючі. До основних притягуючих сил, які спрямовані на посилення використання альтернативних джерел енергії, можна віднести прагнення країн світу до збереження екологічної рівноваги, зменшення витрат на утилізацію енергетичних відходів і зниження залежностей від постачальників енергетичних ресурсів. Головними відштовхуючими силами, що перешкоджають втіленню в практику використання альтернативних джерел енергії, є висока вартість устаткування для генерації енергії, потреба у значних площах для його розміщення та значна собівартість енергії, що отримується. Проте, беручи до уваги, що науково-технічний прогрес неухильно веде до зниження вартості виробництва устаткування з генерування енергії, а також зменшення його матеріаломісткості, можна впевнено припускати

перспективність використання альтернативних джерел енергії в глобальному масштабі.

7. Енергетичний комплекс України можна охарактеризувати як величезний технічний, технологічний та науковий, який містить у собі десятки підприємств, численне виробниче обладнання з різноманітними технологічними процесами, десятками тисяч працівників, що займає ключові позиції в економіці країни, а також великою мірою визначає розвиток України в цілому. Найважливішою проблемою для українського енергетичного ринку сьогодні є енергетичний дисбаланс, який характеризується наявністю диспропорцій між видобутком та споживанням енергоресурсів. Тому серед невідкладних завдань економічної політики держави сьогодні на першому місці стоїть вирішення проблеми впорядкування енергетичного ринку України, запровадження відповідних світовій практиці ефективних механізмів державного регулювання, в тому числі, в напрямку залучення відновлюваних альтернативних джерел енергії.

8. Основою стратегії адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергоресурсів має стати, по-перше, ефективне використання вітчизняного паливно-енергетичного потенціалу, по-друге – диверсифікація постачальників енергоносіїв, як у географічному, так і в товарному відношеннях; по-третє – розвиток альтернативних видів енергетики на базі інноваційної моделі економічного розвитку країни. Розробка стратегії адаптації України до глобального ринку енергоресурсів має здійснюватися за допомогою організаційних, нормативно-правових, інвестиційних, кредитно-фінансових та податкових заходів, а також адекватного їм інформаційного забезпечення.

9. Механізм реалізації партнерського співробітництва України з країнами ЄС в енергетичній сфері має вмещувати чотири базові блоки дій: економічну діагностику сучасного стану енергетичної сфери країни; комплекс технічних заходів з підвищення енергоефективності й охорони довкілля; організаційні заходи зі створення сприятливого середовища для інвестування в енергетичний сектор економіки; моніторинг виконання та корегування запропонованих дій у механізмі співробітництва України з ЄС в енергетичній сфері економіки. Інструментами його реалізації можуть стати стратегічні державні програми в галузі економіки і регіонального розвитку, законодавче регулювання та ліцензування заходів в енергетичній сфері й ринку енергетичних ресурсів, податкове регулювання, система ціноутворення на світових ринках енергоносіїв.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових виданнях іноземних держав:

1. Сидорова Д. С. Международный рынок энергетических ресурсов и роль на нем Украины / Д. С. Сидорова // Science engineering and economic paradigm of modern society : International scientific and practical congress, Basel (Switzerland), June 25, 2014. – Basel (Switzerland), 2014. – Vol. 1. – P. 209–219.

Публікації у наукових фахових виданнях України:

2. Сидорова Д. С. Роль альтернативної енергетики в сучасній економіці / Д. С. Сидорова // Вісник Харківського національного університету : економічна серія. – 2011. – № 943 – С. 214–218.
3. Сидорова Д. С. Енергетичні ресурси як фактор політичного впливу / Д. С. Сидорова // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 2. – С. 58–65.
4. Сидорова Д. С. Особливості формування енергетичного ринку ЄС і місце в ньому України / Д. С. Сидорова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2011. – № 104, ч. 2. – С. 177–183.
5. Сидорова Д. С. Проблеми та перспективи розвитку альтернативної енергетики у світі / Д. С. Сидорова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2014. – № 122. – С. 198–208.
6. Семенова Д. С. Перспективи використання альтернативних джерел у світовій енергетиці / Д. С. Семенова // Бізнес-інформ. – Х., 2015. – № 5 (488). – С. 141–146.

Публікації в інших виданнях:

7. Сидорова Д. С. Необхідність та вигідність розвитку відновлювальних джерел енергії в Україні, спираючись на міжнародний досвід / Д. С. Сидорова // Україна в системі світових економічних процесів: матеріали міжнар. конф., 17-18 грудня 2009 р., м. Харків / Міжнар. слов'ян. ун-т. – Х., 2009. – С.183-185.
8. Сидорова Д. С. Проблеми і особливості співробітництва України та Росії у сфері енергетики / Д. С. Сидорова // Українсько-російське порубіжжя : стан і перспективи співробітництва : матеріали наук.-практ. конф., 16 квіт. 2011 р. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – С. 33–34.
9. Сидорова Д. С. Стан і проблеми забезпечення енергетичної безпеки України / Д. С. Сидорова // Організаційно-економічні проблеми розвитку в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції молодих вчених, аспірантів та студентів, 29 квітня 2011р., м. Сімферополь / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2011. – С. 201–203.
10. Сидорова Д. С. Особливості формування енергетичного ринку ЄС і місце в ньому України / Д. С. Сидорова // Участь України в зонах вільної торгівлі: стан, проблеми, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 листоп. 2011 р., м. Київ / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2011. – С. 99–101.
11. Сидорова Д. С. Енергетичний ринок Близького Сходу і його вплив на інші країни світу / Д. С. Сидорова // Україна в системі світових економічних процесів: матеріали міжнар.наук.-практ. конф., 15–16 грудня 2011 р., м. Харків / Міжнар. слов'ян. ун-т. – Х., 2011. – С. 23–25.
12. Сидорова Д. С. Особливості та перспективи вступу України до СОТ / Д. С. Сидорова // Україна в системі світових економічних процесів : матеріали міжнар. конф., 16–17 грудня 2011 р., м. Харків / Міжнар. слов'ян. ун-т. – Харків, 2011. – С. 23–24.

13. Сидорова Д. С. Проблеми та перспективи розвитку ринку альтернативної енергетики в Україні / Д. С. Сидорова // Організаційно-економічні проблеми регіонального розвитку в сучасних умовах: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів, 6-7 квітня 2012 р., м. Сімферополь / Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімферополь, 2012. – С.284-287.

14. Сидорова Д. С. Особливості ринку енергоресурсів України в умовах євроінтеграції / Д. С. Сидорова // Економічні пріоритети в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 08–09 листоп. 2012 р., м. Київ / Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Інститут міжнар. відносин. – К., 2012. – С. 54–55.

15. Сидорова Д. С. Особливості та перспективи розвитку енергетичного сектору у світі та Україні / Д. С. Сидорова // Модернізація як фактор розвитку : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 18 квітня 2013 р. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2013. – С. 34–35.

16. Сидорова Д. С. Сучасний стан та перспективи розвитку альтернативної енергетики в Україні / Д. С. Сидорова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна : Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – Х., – 2013. – № 1042. – С. 99–104.

17. Сидорова Д. С. Міжнародний ринок енергетичних ресурсів: стан та перспективи / Д. С. Сидорова // Україна в системі міжнародних економічних процесів : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 верес., 2013 р. / Міжнар. слов'ян. ун-т. – Х., 2013. – С. 132–134.

АНОТАЦІЯ

Семенова Д. С. Розвиток глобального ринку енергетичних ресурсів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2016.

Дисертаційну роботу присвячено поглибленню теоретико-методологічних засад розвитку глобального ринку енергетичних ресурсів у напрямку поступового збільшення сегменту альтернативної енергетики та визначення шляхів адаптації енергетичного ринку України до нього.

Досліджено сутність та механізм функціонування світового ринку енергетичних ресурсів, виявлено особливості та складові процесу його глобалізації як закономірного етапу еволюційного розвитку притаманних йому технологій та інститутів, охарактеризовано інституціональні фактори розвитку глобального енергетичного ринку та забезпечення глобальної енергетичної безпеки.

Проаналізовано глобалізацію енергетичних ринків як об'єктивний процес розвитку світової економіки, що призводить до утворення єдиного енергетичного простору як цілісної структурованої організації глобального ринку енергетичних ресурсів. Встановлено, що в сучасному світі значний вплив на стабільність функціонування та подальший розвиток глобального енергетичного ринку, поряд

з економічними, надають позаекономічні чинники. Обґрунтовано перспективність використання альтернативних джерел енергії в глобальному масштабі.

Сформульовано стратегічні напрями адаптації енергетичного ринку України до глобального ринку енергетичних ресурсів. Запропоновано механізм реалізації партнерського співробітництва України з країнами ЄС в енергетичній сфері. Визначено, що найбільш раціональним шляхом побудови ефективного бізнесу у сфері сонячної енергетики є створення сумісної з іноземним капіталом вертикально-інтегрованої компанії.

Ключові слова: відновлювальні джерела енергії, глобальний енергетичний ринок, енергоефективність, енергозбереження, єдиний енергетичний простір, паливно-енергетичний потенціал, традиційні джерела енергії.

АННОТАЦІЯ

Семенова Д. С. Развитие глобального рынка энергетических ресурсов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2016.

Диссертационная работа посвящена углублению теоретико-методологических основ развития глобального рынка энергетических ресурсов в направлении постепенного увеличения сегмента альтернативной энергетики и определения путей адаптации энергетического рынка Украины к нему.

Исследована сущность и механизм функционирования мирового рынка энергетических ресурсов, выявлены особенности и составляющие процесса его глобализации как закономерного этапа эволюционного развития присущих ему технологий и институтов, охарактеризованы институциональные факторы развития глобального энергетического рынка и обеспечения глобальной энергетической безопасности.

Проанализована глобализация энергетических рынков как объективный процесс развития мировой экономики, приводящий к образованию единого энергетического пространства как целостной структурированной организации глобального рынка энергетических ресурсов («центр» – страны-производители, «полупериферия» – страны-транзитеры и «периферия» – страны-получатели), разнородные формы взаимодействия между субъектами которого способны породить сложные синергетические эффекты совместной деятельности в его динамике и направлениях развития на основе международного разделения труда с использованием международных инфраструктурных цепочек по всей траектории движения энергии от источника энергетических ресурсов до конечного потребителя.

Раскрыты двойственный характер взаимоотношений между участниками глобального рынка энергетических ресурсов и связанные с этим противоречия. С

одной стороны, энергетика является ресурсом и инструментом для международного взаимовыгодного сотрудничества, с другой – причиной межгосударственных политических конфликтов, когда конкурентные энергетические преимущества одной страны используются как внешнеполитический и экономический рычаг давления на другие страны. Осложнения взаимоотношений между участниками глобального рынка энергетических ресурсов в результате инновационно-технологического направления его развития может привести к изменению энергетической специализации стран мира и конфигурации единого энергетического пространства. Обоснована перспективность использования альтернативных источников энергии в глобальном масштабе.

Сформулированы стратегические направления адаптации энергетического рынка Украины к глобальному рынку энергетических ресурсов. Предложен механизм реализации партнерского сотрудничества Украины со странами ЕС в энергетической сфере. Определено, что наиболее рациональным путем построения эффективного бизнеса в сфере солнечной энергетики является создание совместной с иностранным капиталом вертикально-интегрированной компании и предложена бизнес-модель инвестирования украинских предприятий в сфере солнечной энергетики.

Ключевые слова: возобновляемые источники энергии, глобальный энергетический рынок, единое энергетическое пространство, топливно-энергетический потенциал, традиционные источники энергии, энергоэффективность, энергосбережение.

SUMMARY

Semenova D.S. Global market of energy resources development. – Manuscript.

The dissertation is intended on competition of a scientific degree of the candidate in economic science on a specialty 08.00.02 – world economy and international economic relations. – V. N. Karazin National University of Kharkiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to deepening theoretical and methodological foundations of the global energy market towards a gradual increase in renewable energy segment and identify ways of adapting Ukraine's energy market to it.

The essence and the mechanism of functioning of world energy markets, the features and components of its globalization as a natural evolutionary step of its inherent technology and institutions described institutional factors of the global energy market and ensure global energy security.

Analyzes the globalization of energy markets as an objective the development of the world economy, leading to the formation of a single energy space structured as an integrated global market of energy resources. Found that in the modern world significant impact on stability operations and further development of the global energy market, along with economic, non-economic factors provide. Grounded promising alternative energy sources globally.

Formulated strategic directions of Ukraine's energy market adapt to the global market of energy resources. The mechanism of implementation of partnership cooperation between Ukraine and the EU in the energy sector. Determined that the most rational way of effective business in the field of solar energy is the creation of joint foreign-owned vertically integrated company.

Keywords: global energy market, traditional sources of energy, renewable sources of energy, single energy space, energy efficiency, energy conservation, fuel and energy potential.

Підписано до друку 21.03.2016. Формат 60×84 1/16.

Папір офсетний. Друк. цифровий.

Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 120 примірників.

Замовлення № ____.